

KÖNYVEKRŐL

Józsa Krisztián: Az elsajátítási motiváció
Műszaki Kiadó, Budapest, 2007. 241 o.

Józsa Krisztián könyve alapos áttekintést nyújt az elsajátítási motiváció nemzetközi és hazai szakirodalmának elméleti és gyakorlati eredményeiről. A motiváció, illetve az elsajátítási motiváció, a pedagógia egyik kulcsterülete, hiszen a sikeres tanulás egyik elengedhetetlen feltétele a diákok megfelelő motivációs szintje. A kötet hét fejezetében a szerző közérthető nyelven mutatja be az elsajátítási motiváció kutatásának elméleti alapjait, legfontosabb kutatott és kutatandó problémáit, illetve a hazai és nemzetközi gyakorlat legfrissebb eredményeit. A könyv meghatározó erőssége a szerző saját empirikus kutatásainak bemutatása, amelyek nagyon sok oldalról járták körbe a vizsgált problémát. A kötet szerkezete világos és a megfogalmazás egyszerűsége és tisztasága könnyen követhetővé teszi olyan olvasóközönség számára is, aki nem igazán járatos a pszichológia és/vagy pedagógia szakirodalmában.

Az első fejezet elméleti szempontból veszi sorra a tanulási motiváció kutatását. A fejezet nagyon jól mutatja be a motiváció kutatás fejlődésének kezdetét, a motiváció és motívumok meghatározásának nehézségeit, *Robert White* elméletét, az önjutalmazó motívumok szerepét, a célok és motívumok kapcsolatát, a tanulási énkép és a környezet szerepét a motiváció alakításában, illetve a tanulási motívumok fejlődését. *Józsa Krisztián*-nak teljesen igaza van abban, hogy a motiváció egy komplex fogalom, és nincs egyetlen általánosan elfogadott meghatározás, azonban a szerző nem hangsúlyozta, hogy a motivációval foglalkozó kutatók abban egyetértenek, hogy a motiváció a viselkedés irányát és annak erősségét határozza meg, azaz a választás folyamatát, a kitartást és a cselekvésbe fektetett energiát foglalja magába (*Dörnyei, 2001*). Másrészt a tárgyalt fejezet, bár bevallottan a pszichológiai és a pedagógia szemszögéből tekinti át a motiváció kutatását, nem tartalmaz olyan (talán) határterületek eredményeit, amelyek jelentősen hozzájárultak a motivációkutatás eredményeihez. A motiváció idegrendszeri működésének leírásakor hiányoltam *John Schumann* neurobiológiai eredményeit, illetve *Dörnyei Zoltán* legújabb motivációs elméletét a tanulási énképről, illetve a motiváció longitudinális leírását.

A második fejezet a motiváció kutatását leszűkíti az elsajátítási motiváció bemutatására. *Józsa* először az elsajátítási motiváció meghatározásait mutatja be. Annak ellenére, hogy a bemutatott definíciók nagyon sok ponton átfedik egymást, jó lett volna a szerző explicit módon is tudatja olvasóival, melyik meghatározást használja munkájában. A szerző hangsúlyozza, hogy az elsajátítási motiváció többdimenziós tényező, melyet az értelem elsajátítási motívum, szociális elsajátítási motívumok, a motoros elsajátítási motívum és az elsajátítási öröm alkot. A fejezet hátralevő részében áttekintést kapunk a célok, az optimális kihívás, a kompetencia és a környezet szerepéről, illetve ezek az elsajátítási motivációval alkotott kapcsolatáról.

A harmadik fejezet az elsajátítási motiváció fejlődését elemzi csecsemőkortól a felnőttéig. A fejezetek tagolása és terjedelme jól érzékelteti azt a hiányt, amely az óvodás- és iskoláskorú gyerek teljesítmény motivációjának elemzésében jelentkezik. *Józsa Krisztián* nagyon jól mutatja be és határozza meg azt a „kutatási űrt” (81. o.), amelyet saját munkáinak megtervezését és kivitelezését motiválta. A szerző eredményei így nagyon jól elhelyezhetők a nemzetközi szakirodalmi palettán is.

A negyedik fejezetben térünk rá az empirikus kutatás módszertanának bemutatására. A szerző említi a szabad játék, illetve a strukturált feladatok közben végzett megfigyeléseket is, azonban a fejezet fő hangsúlyát az elsajátítási motiváció kérdőívének magyar változatának elkészítéséről szól. Talán a fejezet címe jobban utalhatott volna erre. A kérdőív validálása példaszerűen történt, csupán néhány apró kérdés merült fel bennem, de nyilván ezek inkább a recenzio írójának hiányosságára mutatnak rá, és nem a szerző hibája. Kérdőívek

validálásánál szokásos úgynevezett „hangosan gondolkodásos” kitöltés úgy tűnik itt elmaradt. Nem igazán láttható a negatív itemek használatának szükségszerűsége. A kérdőívbe bekerült két olyan skála (intellektus, kudarcfélelem), amelyet a szerző nem tárgyalt az elsajátítási motiváció dimenzióinak bemutatásakor, így szerepük nem egészen világos. A faktoranalízis elvégzésekor nem világos, hogy miért főkomponens elemzést használt a szerző (amit ráadásul még rotál is), miért nem maximum likelihood módszert. De ezek a kérdések mind eltörpülnek annak a jelentősége mellett, hogy egy nemzetközileg sztenderdizált mérőeszközt adaptált a szerző (munkatársaival együtt) magyar környezetre, amely mérőeszközzel nemzetközi szinten is jelentős eredményeket ért aztán el.

A kötet ötödik fejezete az elsajátítási motiváció fejlődésének empirikus vizsgálatáról számol be két kérdőív kutatás segítségével, 4–16 éves tanulóktól gyűjtött adatok alapján. A könyvnek talán ez a része az, amelyen legerősebben érződik, hogy a szerző törekszik arra, hogy minél szélesebb körben legyenek érthetőek az eredményei, de ez sajnos a statisztikai elemzések rovására megy. A nagymintás adatfelvételek sokkal kifinomultabb elemzési eljárásokat is lehetővé tettek volna, nemcsak százalékpontos összehasonlításokat, illetve néhány korrelációs elemzést. A kutatás legfontosabb eredményként azt emeli ki a szerző, hogy az értelmi, szociális és motoros elsajátítási motívumok is számottevően csökkennek az életkorral. Az elsajátítási motívumok összefüggésrendszerét külön tárgyalja a kutató, és megállapítja, hogy „az értelmi, motoros és a szociális elsajátítási motívumok meglehetősen függetlenek egymástól” (125. o.), ami azért is jó hír, mert megerősíti a szerző második fejezetben közölt érvelését a tényező többdimenziós voltáról. Ennek a megállapítása után nem igazán értem a regresszió elemzés közlését, már csak azért sem, mert nem túl elegáns valódi (i.e. elmélet alapján is megerősített) függő változó nélkül regressziós elemzést végezni. A fejezet második felében magát az elsajátítási motívációt vizsgálja a szerző, az aldimenziók alapján bemutatott eredmények után nem csodálkozhatunk azon, hogy az elsajátítási motiváció is csökkenő tendenciát mutat az életkorral. Nagyon érdekes annak az összehasonlítása, hogy a diákok válasza alapján ezt a csökkenést egyenletesnek feltételezhetjük, azonban a tanárok és szülők meglátása szerint a csökkenő tendencián belül vannak nagyobb törések, például hatodik osztály előtt, nyolcadik osztály után. A motívumok longitudinális vizsgálatát is elvégezte a kutató. Eredményei azt mutatják, hogy fél év alatt nem történt jelentős változás a diákok motivációjában.

A hatodik fejezetben az elsajátítási motiváció fejlettségét befolyásoló tényezőket tekinti át a szerző. Sajnálatosan kevés munka foglalkozik a tanulásban akadályozott gyerekekkel, azonban *Józsa Krisztián* és munkatársa *Fazekasné Fenyvesi Margit* empirikus kutatás jól megmutatja, hogy az elsajátítási motiváció területén milyen különbségek lehetnek a többségi és tanulásban akadályozott gyerek között. Erre a tudásra minden pedagógusnak nagy szüksége lehet, hiszen a tanulásban akadályozott gyerekek gyakran tanulnak többségi környezetben. A családi helyzet vizsgálatakor szintén képet kapunk a hátrányos és nem hátrányos tanulók közti különbségekről. A nemek közti elemzés legfontosabb hozadéka, hogy „az elsajátítási motívumok fejlettségében nincs jelentős különbség a fiúk és lányok között. Kismértékű különbség mutatható ki ugyanakkor a nemek között az elsajátítási motívum egyes összetevőiben. A szociális motívumok a lányoknál, míg a motorosak a fiúknál tűnnek erőteljesebbnek” (157. o.) Ez utóbbi megállapítás azért érdekes, mert rávilágíthat arra, hogy az egyes tantárgyak esetében miért találunk eltérő motivációs szintet fiúk és lányok között. Az idegennyelv-tanulással foglalkozó kutatások például rutinszerűen megmutatják, hogy a lányok esetében erősebb a motiváció, azonban az okok elemzése rendszeresen elmarad. A különbségek elemzésének képét a településtípusok és képzési típusok közti eredmények összehasonlítása teszi teljessé.

A hetedik fejezetben érkezőnk el a könyv talán legérdekesebb részéhez, azaz, hogyan is lehet az elsajátítási motívumokat fejleszteni. Kisgyermekkorban három tényezőnek van meghatározott jelentősége: a szülői interakciónak, az autonómiának és a biztonságot nyújtó héttérnek. Iskoláskorban „az optimális kihívó erőnek” (169. o.) és a differenciált oktatásnak van kulcsszerepe. Az alapkészségek fejlesztésével kapcsolatos kutatások alapján megállapítható, hogy „az elsajátítási motívumok jelentős mértékben hozzájárulnak az elemi alapkészségek fejlődéséhez” (199. o.). A fejezet végén olvashatunk az iskolai eredményesség, az alapkészségek, intelligencia és a motívumok összefüggéséről.

Könyvekről

A kötet összefoglalása lehetett volna egy kicsit részletesebb, mivel a szerző rengeteg különböző kutatási eredményről számolt be könyvében, az olvasók számára hasznos lett volna az összegző fejezetben a legfontosabb eredmények hangsúlyozott összefoglalása. Jó lett volna a kötet legvégén egy-egy bekezdést szentelni a nemzetközi szinten szinte kötelező „kutatás hiányosságai”, illetve a „lehetséges további kutatási irányok” tárgyalásának. Ezenkívül, szerencsés lett volna egy függelék közlése is, amelyben a különböző mérőeszközökkel ismerkedhetett volna meg az olvasó.

A fent felvetett apró problémák ellenére összességében elmondhatom, hogy Józsa Krisztián könyve rendkívül jól megírt, tanulságos és elgondolkodtató bemutatását adja az elsajátítási motivációnak, amelyet ajánlok minden pedagógus és a pedagógia iránt érdeklődő szakember figyelmébe. A kötet véleményem szerint nagyon jól alkalmazható a tanárok alapszintű és posztgraduális képzésében, és nem csodálkoznék, ha a magyarországi motivációkutatás szakirodalmának egyik alapművévé válna.

Csizér Kata